

УДК 811.161.2'373.611:81-112

В. М. МОЙСІЄНКО, доктор філологічних наук,
професор, професор кафедри української мови,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008
E-mail: v.moysiienko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8420-1947>

**Коца, Р. О. Динаміка лексико-словотвірних
типів складних прикметників в українській мові**

Ужгород: ФОП Сабов А. М., 2021. 594 с. ISBN 978-617-7798-56-8

Монографія Руслани Олександрівни Коци продовжує серію публікацій відділу ономастики та історії української мови Інституту української мови НАН України, присвячених вивченню явищ українського словотвору в діяхронії.

Свого часу співробітники тоді ще Інституту мовознавства імені О. О. Потебні, започаткувавши академічну серію *Історія української мови*, планували один із томів присвятити словотвору. Проте з різних причин таке дослідження не було здійснене. Та все ж у царині історичної дериватології головно стараннями В. В. Німчука, П. І. Білоусенка та їхніх учнів цю лакуну постійно заповнювали нові монографії, де висвітлювалися окремі аспекти словотворення в діяхронії.

Р. О. Коца об'єктом студії обрала складні прикметники й поставила за мету простежити історію їх творення від праслов'янської мови й до кінця ХХ ст. У першому розділі книги, яка загалом складається з п'яти (1. *Осново- та словоскладання в дериваційній системі української мови*; 2. *Формування лексико-словотвірних типів складних прикметників у праслов'янській мові*; 3. *Складні прикметники давньоруської мови XI—XIII ст.*; 4. *Лексико-словотвірні типи та стилістичні особливості складних прикметників староукраїнської мови*; 5. *Лексико-словотвірні типи складних прикметників нової української мови*), ґрунтовно висвітлена історія вивчення складних

Цитування: Мойсієнко, В. М. (2022). [Рецензія на книжку *Динаміка лексико-словотвірних типів складних прикметників в українській мові*, Р. О. Коца]. *Українська мова*, 1(81), 135—137.

прикметників української мови. Авторка цілком логічно починає цей історичний екскурс від праць українських граматистів пізнього Середньовіччя — Лаврентія Зизанія, Мелетія Смотрицького, вказуючи на виділені в цих граматиках словотвірні типи.

Структурно монографія побудована за типовою для діахронічних студій вітчизняного словотвору схемою: спочатку проаналізовано найдавніші прикметникові дериваційні моделі в праслов'янській мові, потім у давньоукраїнській, староукраїнській і до сьогодення. Такий підхід дозволяє побачити та оцінити проблему комплексно й системно.

У параграфіх *Словоскладання та його різновиди* та *Основоскладання як спосіб словотворення* дослідниця проаналізувала дискусійне питання щодо потрактування у вітчизняній україністиці складних слів загалом і прикметників зокрема.

Важливо зазначити, що під час характеризування найдавніших праслов'янських типів прикметникотворення дослідниця не обмежується лише одним (хоч і, поза сумнівом, важливим) джерелом — *Этимологическим словарем славянских языков*, але й використовує напрацювання інших сучасних істориків мови та етимологів, зокрема широко залучені результати багатотомної праці В. П. Шульгача, також численні студії Р. М. Козлової.

Як позитивний складник монографії Р. О. Коци варто відзначити виокремлення словотвірних типів складних прикметників у староукраїнських пам'ятках залежно від певного стилю. Проте логічно було б у висновках вказати на особливості використання складних прикметників русинами-українцями в текстах різних жанрів і стилів. Авторка зазначає лише в коротенькому абзаці про «використання великої кількості слів-штампів, утворених зрощенням, з першими основами *више-* і *ниже-* та їхніми варіантами» (с. 299) у діловій документації. А в інших стилях?

Безумовним досягненням дослідниці є опрацювання та залучення до аналізу великої кількості рукописних і друкованих текстів. Такий обсяг простудійованого матеріалу дозволяє зробити надійні й обґрунтовані висновки.

Дуже важливим складником праці науковиці є *Словопоказчик* (с. 508–590), який значно полегшує роботу над опрацюванням представленого в монографії матеріалу.

Відаючи належне авторці за виконану роботу, хочу висловити деякі побажання щодо подальших студій у ділянці історичного мовознавства. У діахронічних дослідженнях східнослов'янських мов узагалі й української зокрема завжди постає проблема виокремлення текстів найдавнішої доби для характеризування структури конкретної мови. Російські вчені таку формулу знайшли, називаючи період XI–XIII ст. спільнослов'янським, а мову таких пам'яток «древнеруским» чи взагалі «русским языком». При цьому до «древнеруских / русских» зараховують усі без винятку тексти цього періоду незалежно від місця написання. Який підхід застосовує Р. О. Коца для виокремлення текстів власне давньоукраїнської мови або церковнослов'янської мови давньоукраїнської редакції? Доречним був

би такий коментар щодо списку використаних джерел саме для давньо-українського періоду.

Аналізуючи проблему внеску в теорію прикметникового словотвору різних мовознавців (с. 3–4), варто охоплювати ширше коло закордонних авторів, а не обмежуватися лише російськими дериватологами. Тобто представити проблему в контексті загальнославістичному, а не лише в річищі українсько-російського наукового доробку (Šlosar D. *Česká kompozita diachronně* (1999); Gregorczykowska R., Puzynina J. *Słowotwórstwo współczesnego języka polskiego* (1979); Dokulil M. *Teorija derywacji* (1979) та ін.).

Коментувати походження терміна в монографії варто один раз, а не при кожному його вживанні, як то маємо з *редуплікацією* (с. 18 і 45).

Радив би уникати вживання етноніма *русич* (с. 51, 456), хоч він уже й усталився у славистиці. Лексема, найімовірніше, невдало відчитана Мусіним-Пушкіним у *Слові о полку Ігоревім*. В історичній лексикографії зазначена пам'ятка — на сьогодні єдине джерело цитування цього слова (СлРЯ, XXII, с. 259). Очевидно, там ішлося про *русина*.

Під час остаточного редагування тексту закралися деякі неточності при відчитуванні окремих літер, зокрема *щ*: «въ части значащїа...», «двома реченма состоащєа...» (с. 7), «животворащєааго оѣца» (с. 113), «животворащєи трїцѣ» (с. 274).

Загалом опублікована монографія Р. О. Коци справляє цілком позитивне враження. Книга поповнює серію праць відділу ономастики та історії української мови Інституту української мови НАН України та, безперечно, збагачує вітчизняну україністику в царині українського історичного словотвору як новим фактологічним матеріалом, так і системним його представленням від праслов'янської мовної доби до сьогодення.

Рецензію отримано 29.11.2021

Viktor Moisiienko, Doctor of Sciences in Philology, Professor,
Professor in the Department of Ukrainian Language,
Ivan Franko Zhytomyr State University
40 Velyka Berdychivs'ka St., Zhytomyr 10008, Ukraine
E-mail: v.moisiyenko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-8420-1947>

Kotsa, R. O. *Dynamika leksyko-slovotvirnykh typiv skladnykh prykmetnykiv v ukraïns'kii movi*. Uzhhorod: FOP Sabov A. M., 2021. 594 pp. ISBN 978-617-7798-56-8 (in Ukrainian)